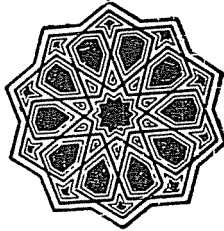

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

LÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XX

İMAMİYYE ŞİASININ TEFSİR ANLAYIŞI

Doç. Dr. SÜLEYMAN ATEŞ

Hız. Peygamber (s.a.v.) den sonra imamlığın ve halifelüğün Hız. Alî ve evlâdına aidolduğuna inanan fırkaya şîa denir. Birkaç kola ayrılan şîanın bütün kolları, Hız. Alî, Hasan ve Hüseyin'in imamlığında ittifak ederler. Ancak Hız. Hüseyin'in şehidedilmesinden sonra imamlığın kime geçtiği hakkında ayrılık vardır. Bir kısmı, Hız. Hüseyin'den sonra imamlığın, Alî'nin, Hız. Fatıma'dan olmayan oğlu Muhammed ibn Hanefiyye'ye geçtiğine inanıp ona biat etmişlerdir, bir kısmı da imamlığın Hız. Hasan evlâdına geçtiğine inanmış, onların büyüyüp olgunluk çağına gelmesini beklemişlerdir. Bir kısmı da başlangıçta halifelikten vazgeçmekle Hız. Hasan'ın, imamlık hakkını kaybettiğini, imamlığın Hız. Hüseyin soyunda süreceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlardan da çeşitli kollar doğmuştur. Şîa fırkalarından tefsirle uğraşan belli başlı üç gurup vardır: Zeydiyye, İmamiyye ve İsmailiyye.

Biz burada İmamiyyenin tefsir görüşünü inceleyeceğiz. Bu inceleme-ye girmeden önce İmamiyyenin inanç prensiplerini belirtmemiz gerekir. İmamiyyenin başta gelen prensibi, imamın velâyetine inanmaktır. İmamlık inancına bağlı olarak dört inanç esası daha vardır ki bunlar da: ismet mehdilik, ric'a ve takiyye'dir. Şimdi bunları özetliyelim:

1- İmamet: İmam, dinî ve dünyevî liderdir. Hız. Peygamber'in halifesi, vekilidir. Peygamber'den sonra ilk imam Alî'dir. Onun evlâdından on iki imam gelmiş, son imam kaybolmuştur. Şiiler arasında Alî'yi tanrı mertebesine çıkarırlar olduğu gibi onu sadece diğer sahabilerden üstün, halifelğe daha lâyük gören mu'tediller de vardır. İmamiyye şîası ise bu iki uç arasındadır. Onlara göre Alî, beşer olmakla beraber ma'sûm ve Allah Elçisinden sonra onun münakaşa götürmez halifesidir. İmamlık Alî'nin evlâdının hakkıdır. Sahabilerin çoğu onların hakkını, gasbetmiş ve bu yüzden münafık olmuşlardır. Bütün şîa kitapları, sahabilerin

çoğunu kâfir veya münafık sayarlar. Hele Ebubekir, Ömer ve Osman'ı açıkça tekfir ederler¹.

İmamlar mukaddestirler. "Arzın rüknü, Allah'ın yeryüzünde üstün hüccetidirler"². "İmamlık dinin esası, müslümanların düzeni, dünyanın dirliği, mü'minlerin şerefidir"³. İmamın veliliğine inanmak, dinin temelidir. Velâyeti kabul etmeden dinin öteki esasları tamamlanmaz⁴.

"İmamları sevmek iman, onlara buğzetmek küfürdür"⁵. Her devirde bir imam buluncacaktır. Hz. Peygamber, âhirete geçerken bütün ilmini Hz. Ali'ye bırakmış, o da İmam Hasan'a, o da İmam Hüseyin'e bırakmış, ta on ikinci imama varıncaya kadar bu ilim böyle babadan oğula tevarüs edilmiştir. On ikinci imamın kaybolması ile bu ilim, şî'a bilginlerine intikal etmiştir⁶.

İmamların Allah ile ruhsal bağlantıları vardır. İmam bilgisini, öteki müctehidler gibi gözlem ve istidlâl yoluyla almaz; ya peygamberden, ya kendinden önceki imamdan veya ilham yoluyla alır⁶. Hüccet olmak bakımından peygamberin söziyle imamın sözü arasında bir ayırım yoktur. Çünkü ikisi de Allah'tan alıp duyurmakta, Allah'ın hükümlerini açıklamaktadır. Müslümanların, imamın sözüne uymalı vacibdir. İmamı reddetmek, Allah'ı reddetmek demektir ki şirke yakındır. Gerçi peygamber vahiy, imam ilham alır ama imamın, kasden ve yanılarak hatâdan masum olması, aradaki farkı ortadan kaldırır⁷.

İmam dinin tatbikçisidir. Ca'fer-i Sadık'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Allah peygamberini en güzel terbiye ve en üstün akılla yarattı. Onu en güzel bir biçimde yetiştirdi, "*Affı al, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir*"⁸ dedi. Onu övüp "*Sen büyük ahlâk üzerindesin*"⁹ buyurdu. Dini ve dinin tatbikini ona bırakıp "*Resulün size verdiği alın, Resulün sizi yasakladığı şeyden sakının*"¹⁰, "*Peygambere itaat eden Allah'a itaat etmiş-*

1 Musa Carullah, al-Vaşıa fi Nakdi Akaidi's-Şî'a, s. 21

2 al-Kuleynî, al-Kâfi I. 178-179.

3 Aynı eser, I.200

4 Kadî Saîd Kummi, Esrârul-İbâdât, s. 2

5 al-Kâfi, I. 188.

6 Dr. Ruşdi Muhammed Arsân Alyân, al-Akl İnde's-Şîati'l-İmâmiyye, s. 55-57, Bağdad,

1393/1973

7 Aynı eser, s. 59

8 A'raf Suresi: 199

9 Kalem Suresi: 4

10 Nisa Suresi: 64

tir"¹ dedi. Allah dinini peygamberine bıraktı. İnsanlar onu inkâr ederken siz onu kabul ettiniz. Vallahi biz konuştuğumuz zaman konuşmanızı, sustuğumuz zaman susmanızı isteriz. Biz sizinle Allah arasındayız. Allah, bize karşı gelen kimseye hayır vermemiştir."²

Peygamber ve imam, ancak halkın yararına olanı emreder. Peygamberin ve imamın kalbine, Allah'ın iradesine aykırı, ümmetin yararına zıd bir şey gelmez. Allah, bazı işlerin tayinini peygamberin ve imamın oyuna bırakır. Farz rek'atlerin sayısı, nafile namaz ve orucun tayini gibi. Hükümlerin açıklanmasını, fetvayı, Kur'ân âyetlerinin tefsir ve te'vilini de onlara bırakmıştır. Onlar uygun görürlerse açıklarlar, uygun görmezlerse susarlar. Takiyye gereğine, hal ve yarara göre hareket ederler. al-Kuleynî, aynı âyetin anlamını soran üç kişiye, Sadık'ın ayrı ayrı cevaplar verdiğini, bu durumun ya takiyyeden veya tafviz'den ileri geldiğini söylüyor³. İmam, bir olayda şeriatın zahiriyle amel edebileceği gibi zahiri terk edip kendi re'iyine göre de hükmedebilir. Nitekim Kehif kıssasında Musa'nın arkadaşı ve Zu'l-Karneyn böyle yapmıştı⁴.

2- İsmet: İmamın gerek küçük, gerek büyük günah işlemekten, hatâ etmekten korunmuş olmasıdır, imamın ayrılmaz vasfıdır.

3- Mehdilik: Gizlenen on ikinci imam, son zamanda ortaya çıkıp yeryüzünü güven ve adaletle dolduracaktır. Bu fikri ilk defa ortaya atan, Hz. Ali'nin Mevlâsı Keysan'dır. Sonra imamiyyenin kollarına geçmiştir.

4- Ric'at: Beklenen imam geldikten sonra Peygamber(s.a.v.), Ali, Hasan ve Hüseyin, hattâ bütün imamlar dünyaya geri dönecekler, bunların hasımları olan Ebubekir, Ömer ve diğerleri de dönecek, imamlar hasımlarına kısas yaptıktan sonra hep beraber ölecekler ve kıyamet günü tekrar dirileceklerdir.

5- Takiyye: İktidar sahibine dıştan itaat gösterip asıl inancını gizlemek, böylece düşmanın şerrinden korunmağa çalışmaktır. Ama kuvvet bulunca silâhli ihtilâl girişmek lâzımdır.

İşte bu inançlar, imamiyye şiasının kafalarına hakim olmuş, onların tefsir anlayışlarına yön vermiştir. Hz. Ali'nin öldürülmesi, Emevîlerin,

1 Nisa Suresi: 80

2 al-Vaşi'a fi Nakdi Aka'idi'si'a, s. 87

3 al-vaşi'a, s. 25

4 Aynı eser, s.11

daha sonra da Abbasilerin; Ali evlidını baskı altında tutmaları, halkın Ali soyuna karşı sevgisini kamçladı. Özellikle ölümlerinden sonra onlar, olduklarından daha büyük görüldüler. Şia mezhebinin mensupları, inançlarına destek bulmak için imamların söylemedikleri birçok sözleri onların ağızlarına koydular ve onlar hakkında birçok menkibeler halk arasına yayıldı.

Tefsirde şia eğiliminin doğuş sebebi:

Emevî devrinde yaşayan bazı takva sahibi bilginler de Emevî yönetiminden memnun değillerdi. Bunlar görünümde siyasi iktidara boyun eğdilerse de gönülden ona karşı kırgın ve Ali soyuna bağlı idiler. Bu sevginin sevkiyle Ali'nin ve Ali soyunun halifeliğine dair Kur'an'da işaretler aradılar. Nasıl ki başka mezhep mensupları da kendi açılarından bu işaretleri arıyorlardı. Böylece Kur'an'ın Şia eğilimine göre tefsiri başlandı. Mevcut yönetime karşı aşırı nefretin göz karartıcı etkisi ve araya sızan münafıkların olumsuz rolleriyle şia arasında tefsire dair çok asılsız ve akla mantıka aykırı haberler yayıldı. Hattâ Kur'an'ın mevsukiyetinden kuşkuya düşürecek görüşler ortaya atıldı. Dediğimiz gibi tutunması için bu haberler, hep bir imamın ağzından söyletildi. Artık şia elinde tefsir o hale geldi ki Kur'an, sanki sadece Ali ve soyunun velâyetini desteklemek için gelmiş bir şii kitabı hüviyetine sokuldu.

İmamiyyeye göre Kur'an'ın gerçek tefsirini yalnız imamlar bilirler, yalnız onlardan gelen tefsir rivayetleri makbuldür. Zira bütün peygamberlerin ilmi Ali'de ve ondan sonra gelen imamlarda toplanmıştır. Allah, bütün peygamberlerin ilmini Hz. Muhammed'de, onun ilmini de Hz. Ali'de topladığı için Ali öteki peygamberlerden bilgilidir¹.

Kuleynî'nin, al-Kâfi'de Süleyman ibn Kays yoluyla Hz. Ali'den rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber, inen her âyeti, Ali'ye okutur, yazdırırmış, Hz. Ali kendi eliyle âyetin kendisini, Hz. Peygamberin öğrettiği biçimde te'vilini, tefsirini, nasihini, mensuhunu, muhkemini, müteşabihini yazmış. Sonra peygamber, unutmamın diye Ali'ye duâ etmiş. Artık ondan sonra Ali, öğrendiği şeylerden bir harf dahi unutmamış².

Kur'an'ın tefsirini ancak kur'an'ın evlerinde indiği kimseler bilirler. Bunlar da Peygamber'in Ehli Beytidir. Onların evinden çıkmayan

1 al-Kâfi I. 223

2 Aynı eser, I. 64; as Sâfi, s.11

bilgiye güvenilemez. Kur'an tefsiri hakkında Ehli Beytten çok rivayetler gelmiştir. Ancak bunlar, soranların durumuna ve anlayışına, imamların dindeki irşad metodlarına göre değişiktir. Düşmanlardan gizlenme (takiyye) amacıyla birçok sorunlar köşelerde gizli kalmıştır¹.

Şîa Eğilimine Göre Yazılan Başlıca Tefsirler:

1- Tefsirde şîi esasını getiren ilk kitap, ikinci H. asırda yaşamış Câbir al-Cu'fi (ö. 128/745) nin tefsiridir. Fakat bu kitap mevcut değildir. Bundan çeşitli nakiller yapılmıştır.

2- 11 nci imam al-Hasan al-Askerî (ö 245/859) ye atfedilen tefsir, bir cild halinde basılmıştır, fakat bunun imamla bir ilgisi yoktur.

3- Üçüncü H. asırda yaşayan Muhammed İbn Mes'ud al-Ayyâşî'nin tefsiri, şîanın kaynak eserlerinden biridir. Bu eser uydurma haberlerle doludur.

4- Üç ve dördüncü asırlarda yaşamış bulunan Sultan Muhammed İbn Hacer al-Becahtî'nin Beyânu's-Saâde fi Makami'l-İbâde adlı tefsiri bize kadar gelmiş ve 1314/1896 da Tahran'da basılmıştır.

5- Üçüncü asır soniyle dördüncü asır başlarında yaşayan Ali İbn İbrâhîm al-Kummî'nin yazdığı bir cild halindeki özet tefsir de basılmıştır. Son baskısı 1386 da Necef'te yapılmıştır. Bundan sonra şîa tefsiri yayılmağa başlamıştır.

6- Beşinci asırda yaşayan Ebu Ca'fer Muhammed İbn al-Hasan İbn Ali at-Tûsî (ö. 460) nin at-Tibyân adlı tefsiri, Tabrasi'nin eserine kaynak olmuştur. İlmî olan bu tefsir, zorakî tevillerden kaçınmıştır.

7- Altıncı asır bilginlerinden Ebu Ali al-Fadl İbn al-Hasan at-Tabrasi (ö. 538)'nin yazdığı Mecma'u'l-Beyân, ehli sünnet görüşlerine çok yakındır.

8- Onbirinci asır bilginlerinden Molla Muhsin al-Kâşî adıyla tanınan Muhammed Murtazâ'nın as-Sâfi adlı tefsiri, çeşitli rivayetleri bir araya getirmesi bakımından önemlidir. Aynı müellif, bu eserini a-Asfâ adıyla özetlemiştir.

9- On ikinci asır bilginlerinden Hâşim İbn Suleymân İbn İsmâ'îl al-Huseynî al-Bahrâni (ö. 1107/1695)'nin al-Burhân isimli tefsiri, iki cild halinde basılmıştır.

¹ al-Faydu'l-Kâşâni Muhammed İbn al-Murtazâ, as-Sâfi, Dibâcetu'l-Kitâb, s.4, Tahran 1387

10- Mevlâ Abdu'l-Lâtîf al-Kârzânî'nin Mir'âtu'l-Envâr ve Miş-kâtu'l-Esrâr adlı eseri de basılmıştır.

11- On üçüncü asır bilginlerinden Nuru'd-dîn unvaniyle bilinen Muhammed Murtazâ al-Huseynî'nin yazdığı al-Mu'elîf adlı bir ciltlik tefsîr henüz basılmamıştır.

12- On üçüncü asır bilginlerinden Seyyid Abdullah ibn Muhammed Rızâ al-Alevî (ö. 1242/1826)nin Tefsiru'l-Kur'ân'ı da basılmıştır.

13- Ve nihayet on dördüncü asır bilginlerinden Muhammed Cevad ibn Hasan an-Necfî (ö. 1352/1933) nin yazdığı Âlâ'u'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân adlı tamamlanmamış tafsîri, bu serinin son sıralarında yer almıştır. Fatiha'dan Nisa Suresinin 56 ncı âyetine kadardır.

İlk İmamiyye Tefsirlerinde Kur'ân'ın Tahrif Edildiği Üzerinde Durulur:

İlk şîa kitaplarında Kur'ân'ın tahrif edildiği hakkında birçok tutarsız, mantık dışı rivayetler ortaya atılmıştır. Onlara göre gûya Ali ve soyunu öven, onların düşmanları olan öteki sahabileri yeren birçok Kur'ân âyetleri Kur'ân'dan çıkartılmıştır.

Hz. Peygamber (a.), hasta döşeğinde yatarken Hz. Ali'ye:

— Ali, dedi, Kur'ân döşeğimin altında sayfalar, ipek ve varaklar üzerinde bulunmaktadır. Onları alın, toplayın; yahudilerin Tevrat'ı zayi ettikleri gibi siz de Kur'ân'ı zayi etmeyin.

Ali gidip Kur'ân'ı sarı bir örtü içine doldurdu evine götürüp üzerine mühür vurdu, "Bunu derleyip bir araya getirmediğçe abamı giymiyeceğim" dedi. Kapsına biri gelse, onu karşılamak için abasız çıkardı. Nihayet Kur'ân'ı derledi. Derledikten sonra insanlara çıkardı:

— İşte Allah'ın kitabı, onu Allah'ın Muhammed'e indirdiği biçimde iki kapak arasına topladım, dedi.

— Bizim yanımızda Kur'ân'ı içinde toplayan bir mushaf var, bizim senin derlediğine ihtiyacımız yok dediler.

— Vallahi, dedi, benden günah gitti. Bundan sonra onu bir daha göremezsiniz, ben size haber vereyim dedim.

Şîa kitaplarında bulunan acaip bir rivayete göre de Ali, Kur'ân'ı derleyince Ebubekir'e getirmiş. Ebubekir açınca içinde ashabın rezâletlerini anlatan âyetleri görmüş. Hemen orada bulunan Ömer atılmış:

— Ya Ali, demiş, götür onu bizim ona ihtiyacımız yok.

Ali de mushafı alıp dönmüş. Sonra Ömer, Zeyd ibn Sabit'i getirtip:

— Ali bir Kur'ân getirdi, içinde muhacirlerin ve ensarın kötülükleri anlatılmaktadır. Sen bize bir Kur'ân derle, muhacir ve ensarın kötülüklerini anlatan yerleri çıkar, demiş. Kur'ân okuyucusu olan Zeyd de:

— Peki ama, demiş ya ben bu Kur'ân'ı derledikten sonra Ali de kendi derlediğini çıkarırsa yaptığım boşa gitmez mi?

Ömer bu işe çare düşünmüş, Ali'yi öldürtmekten başka çare bulamamış, Halid ibn al-Velid eliyle Ali'yi öldürmeğe yeltenmişse de başaramamış. Ömer kendisi halife olunca Ali'den mushafını istemiş, Ali vermemiş:

— Hayır, demiş, ben onu size getirdim ki biz bilmiyorduk, bize getirip göstermedin demiyesiniz. Benim yanımda bulunan Kur'ân'ı yalnız temizler ve evlâdımdan vasîler tutabilirler.

Ömer bunun ortaya çıkacağı bir zaman olup olmadığını sormuş. Ali:

— Evlâdımdan, kaim kalkarsa onu ortaya çıkarır, insanlar onu ezberler, sünnet onunla cereyan eder demiş¹.

al-Kuleynî, Ebu Abdilah'a bir söz atfeder. Uydurma olduğu açıkça belli olan bu uzun söze göre gûya Hz. Peygamber, Ali'ye bin kapı öğretmiş ki her kapıdan bin kapı açılmış. Ali evlâdında al-Câmi' denilen, Hz. Peygamber'in arşınıyla yetmiş arşın uzunluğunda, Hz. Peygamber tarafından Ali'ye yazdırılmış bir sahife varmış. Bu sahifede helâl, haram ve insanların muhtac olduğu her şey yazılı imiş. Bir de Hz. Fatıma'nın mushafı varmış ki bugünkü mushafın üç misli büyüklüğünde imiş ve onda bugünkü mashaftan tek kelime dahi yokmuş².

Daha acabi de var: Allah'ın Resulü vefat edince Hz. Fatıma çok ağlarmış, onu tesellî etmek için Allah bir melek göndermiş. Melek onunla konuşuyormuş. Hz. Fatıma bunu Ali'ye şikâyet etmiş, Ali demiş ki:

— Meleğin geldiğini hissedince bana söyle. Nihayet Fatıma meleğin geldiğini Ali'ye söylemiş. Emîru'l-mü'minin (Ali), melekten duyduğu

1 as-Sâfi, s. 27

2 al-Kâfi, I. 239

her sözü yazmış. İşte o sözlerden bir mushaf meydana gelmiş. Yalnız bu mushafta helâl ve harama dair bir şey yokmuş da gelecekte vukubulacak olaylar varmış¹.

al-Ayyâşî'nin kaydettiği bir rivayete göre de Osman'ın yanından çıkan Abdullah İbn Amr ibn al-Âs, yolda Emiru'l-mü'minin (Ali)'ye rastladı:

— Ya Ali, dedi, bu gece bir iş üzerinde çalıştık, umarız ki Allah o sayede bu ümmeti sağlamalaştırır. Emiru'l-mü'minin:

— Evet, dedi, çalıştığınız işi biliyorum: Dokuzyüz harfi tahrif ettiniz, değiştirdiniz, tebdil ettiniz: Üçyüzüncü tahrif ettiniz, üçyüzünü değiştirdiniz, üçyüzünü de tebdil ettiniz².

Bu rivayetler hep Muhammed Bakır'a veya Ca'fer-i Sadık'a atfedilir. Onlardan öteye giden bir sened yoktur. Bu imamlar da böyle mantıksız sözler söylemekten münezzehtir. Çünkü bu sözlerin hiçbir ilmî değeri yoktur. Birinci rivayette Hz. Ali'nin topladığı asıl Kur'an'ı bir defacık gösterip hemen sakladığı anlatılmaktadır. Hz. Ali gibi kahraman bir insan, nasıl olur da Kur'an'ın tahrif edildiğini gördüğü halde kendi Kur'an'ını saklar, asıl Kur'an'ı ortaya çıkarmak için çaba göstermez, hâsâ muharref Kur'an'ın yayılmasına boyun eğer? Özellikle dört yıl bizzat halifelik yapmış, müslümanlara hakim olmuştur. Bu dört yıl içinde neden kendinde bulunan asıl Kur'an'ı çıkarıp yaymamıştır? Sonra Fatıma'ya teselli için melek gelmişse Fatıma'nın bundan sevinmesi lâzımgelirken neden Hz. Ali'ye şikâyet eder? Fatıma'yı teselli için gelen melek, Fatıma evlâdının başına gelecek hazin olayları söyleyip de onu büsbütün üzüntüye sokup yüreğini dağlar mı? Öc almaya mı geldi bu melek? Melek ruhanî bir varlıktır, konuşması da ruhanîdir. Onun Fatıma ile konuşmasını, Hz. Ali nasıl duyar?

İslâmı savunmak için canlarını vermeğe her zaman hazır olan muhacirin ve ensarın ne kötülükleri varmış da Ebubekir, Ali'nin mushafını açar açmaz hemen muhacirin ve ensarın kötülüklerini anlatan âyetlerle karşılaşmış? Âlemlere rahmet ve insanları islâh için gelen Allah kelâmı, insanları rüsvay etmek için tutup şahısların kötülüklerini mi sayacak? Nasıl olur da Ali'nin o kadar üzerine titreyip sakladığı bu gizli mushaftan, ashabın kötülüklerini anlatan bir âyet dahi kalmaz?

¹ Aynı eser. s. 240

² al-Ayyâşî, Ebu'n-Nasr Muhammed ibn Mes'ûd, Kitabu't Tefsîr, al-Hâc as-Seyyid Haşim ar-Rasulî al-Mahallâtî neşri, Çâphâne-i İlmiyye, I. 48.

Bazı şîa kitaplarına göre Osman mushafında 73 âyet olan Ahzâb suresi, aslında 296 âyeti ihtiva ediyordu. Bugün 64 âyet olan Nur suresi, önce 100 âyetten fazla idi. 99 âyet olan Hicr Suresi, 190 âyet idi. Sadık'a yakıştırılan al-Kâfideki ifadeye göre Kur'ân Muhammed'e on yedi bin âyet olarak inmiştir. Elimizde sadece 6263 âyet vardır. Gerisi Ali'nin cemettiği şekilde Ehli Beyt yanında saklıdır. Fakat al-Kâfi'ye göre bu saklı mushaf, son imamla birlikte kaybolmuştur. Kaim, bu mushafı ortaya çıkaracaktır.

Şiiler eksik dedikleri bu Kur'ân'a ilâve edecek tek âyet dahi bulamadıklarından tam Kur'ân'ı ileride kalkacak imamın ortaya çıkacağını ileri sürmekle güçlükten kurtulmağa şalışmışlardır. Yalnız son zamanda Hindistan'ın Bankipor şehri kütüphanesinde iki apokrif (uydurma) sure bulunmuştur. Bunlardan biri İki Nur Suresi (41 âyet), diğeri Velâyet Suresi (7 âyet) âdını taşımaktadır. Bunlar Ali ve imamların velâyetlerini teyid etmekte, aynı zamanda birçok mezhebî tefsirleri içine almaktadır. Son asırların mahsulü olduğu kesin olan bu apokrif sureleri şiiler de kabul etmemekte, fakat tahrif hakkındaki efsanevî rivayetleri yazmaktan geri durmamaktadırlar.

Neler Tahrif Edilmiş ?

Lem Yekûn Suresi, Kureyşten yetmiş kişinin nesepleriyle birlikte ismini içine alyordu. Ahzâb Suresi, En'am Suresi gibi idi; ondan Ehli Beytin faziletlerini çıkardılar. Velâyet Suresi tamamen çıkarıldı¹ Birçok yerlerden Ali'nin ismi, Birkaç yerden Muhammed ismi, bazı yerlerden münafıkların isimleri çıkarılmış.

« يا أيها الرسول بلغ » (فی علیّ) sözü² den sonra « لكن الله يشهد بما انزل اليك »

« ما انزل اليك من ربك » (فی علیّ) sözü çıkarılmıştır³.

« له معقباتٌ من بين يديه ومن خلفه يحفظونه من أمر الله »

Ca'fer-i Sadık'a atfedilen rivayete göre « له معقبات من خلفه ورقيب »

« له معقبات من بين يديه يحفظونه من أمر الله » şeklinde indirilmiş imiş⁶.

1 al-Vaşi'a, s. 23; as-Sâfi, s. 25; at-Tefsir va'l-Mufessirun, II. 350.

2 Nisa Suresi: 166

3 Maide Suresi: 67

4 as-Sâfi, s. 33

5 Ra'd Suresi: 11

6 Tefsiru'l-Kummî, I.10; as-Sâfi, s. 32

« فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً »¹ « وَأَمَّا يُنْفَعُ النَّاسَ فِيمَكَثَ فِي الْأَرْضِ »² tahrif istikametinde tefsir edilir: az-Zebed, mühlidlerin Kur'an'a soktukları sözlere. Bu sözler tahlil ile mahvolup gider. Öğrenim gören, bu uydurma sözleri anlar. İnsanlara faydalı olan ise gerçek Kur'an'dır. Onu iptal edecek bir söz ne gelmiştir, ne gelecektir.

Takiyye gereği Kur'an'ı değiştirenlerin isimlerini ve onların kitaba ilâve ettikleri âyetleri açığa vurmaya doğru değildir. Zira böyle yapmakla İslâm'dan sapan milletlere delil verilmiş, onların davaları kuvvetlendirilmiş olur².

Genellikle Kur'an'ın eksik olduğunu söylemekle beraber bu eksikliğin nerelerde olduğu hakkında şüphe arasında bir birlik yoktur. Her kol başka başka yönlerde eksiklik aramıştır.

Ciddî Şîa Bilginlerinin Görüşleri:

İmamiyenin kitapları Kur'an'ın tahrif ve tağyirine dair bu tür rivayetlerle doludur ama meselenin esasını bilen ciddî bilginler, bu tahrif iddialarını kesinlikle reddetmektedirler. Muhaddislerin başı sayılan as-Sadûk Muhammed ibn Bâbüye, Ebu Ca'fer Muhammed ibn al-Hasan at-Tûsî, Alemu'l-Hudâ as-Seyyid al-Murtazâ, aş-Şeyh at-Tabrasi, aş-Şahşahânî Molla Muhsin al-Kaşânî ve Muhammed al-Cevâd al-Belâği bunlardandır.

Bu bilginlerin titiz çalışmaları sonucunda bugün imamiyye şüleri, Kur'an'ın iki kapağı arasında bulunan her şeyin Allah'ın kelâmı olduğuna inanmakta, tahrif hakkındaki rivayetlere itibar edilemeyeceğini kabul etmektedirler³. aş-Şeyh as-Sadûk Muhammed ibn Ali ibn Bâbüye al-Kummî, İ'tikadat'ında şöyle diyor: "Bizim inancımız odur ki Allah'ın, Peygâmbere indirdiği Kur'an, bugün Kur'an'ın iki kapağı arasında bulunandır. Bizim, Kur'an'ın bundan fazla veya eksik olduğunu söylediğimizi ileri süren yalan söyler"⁴.

Kaydettiği tahrif rivayetlerine karşı as-Sâfi cevap olarak şöyle diyor: "Eğer Kur'an muharref ise, Allah'ın indirdiği biçimde değilse hüccet olamaz, yararsız olur. Halbuki yüce Allah "O, aziz bir kitapır,

1 Ra'd Suresi: 17

2 as-Sâfi, s. 29

3 Bkz. al-Hüvi. al-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an, I. 224-225

4 Aynı eser.

ne önünden, ne de arkasından onu boşa çıkaracak bir söz gelmeyecektir."¹, "*Zikri muhakkak biz indirdik biz, ve onu elbette biz koruyacağız*"² buyurmuştur. Kur'an'ın tahrif edilmesi bu âyetlere aykırı düşer. İmamlardan gelen sözlerde de belirtildiği üzere Kur'an arz edilirdi. Tahrif edilmiş olsaydı arzın ne yararı vardı? Kaldı ki tahrif haberi, Allahın kitabına aykırıdır. Yalnız Kur'an'ın bütünlüğüne zarar vermeyecek bazı isimlerin düşürülmüş veya fesir kabilinden bazı sözlerin çıkarılmış olması muhtemeldir."

Mecmau'l-Beyân sahibi aş-Şeyh Ebu Ali at-Tabrasî de: "Kur'an'a katma olduğu herkesçe batıldır. Kur'an'dan çıkarma olduğu iddiasına gelince: Ashabımızdan bir topluluk ve Haşviyye-i Âmmeden bir kavim Kur'an'da değişiklik ve eksiklik olduğunu söylemiştir. Mezhebimizin ileri gelenlerine göre doğru görüş bunun tersinedir." demekte ve Kur'an'ın sahih olarak nakledildiğine inanmanın, şehirlerin ve olayların varlığına inanmak kadar kesin olduğunu belirtmektedir: "Müslüman bilginler Kur'an'ı ezberlemeğe ve onu korumağa titrerlerdi. Kur'anda üzerinde ihtilâl edilen her şeyi bilirlerdi: İ'rabı, kıraeti, harfleri, âyetleri. Bu kadar titiz davrandıktan sonra Kur'an'da değişiklik ve eksiklik nasıl olabilir? Kur'an'ın tamamının sıhhatine inanmak nasıl zaruri ilim gereği ise her parçasının sıhhatine inanmak da öyle zaruri ilim gereğidir. Allah'ın Resulü devrinde Kur'an'ın tamamı okunur ve ezberlenirdi. Hattâ Peygamber (s.a.v.), bir cemati, Kur'an'ı ezberlemeğe memur etmişti. Ve Kur'an Peygamber (s.a.v.)e arz edilir (okunur) du. Abdullah ibn Mes'ud, Übeyy ibn Kâ'b ve başkaları Kur'an'ı Peygamber'e birkaç defa okuyup hatmetmişlerdi. Bütün bunlar Kur'an'ın tertib edildiğini, dağınık olmadığını gösterir. Bunun aksini söyliyene güvenilmez. Çünkü bu sözler zayıf hadisler nakleden hadisçilerden geliyor. Onlar bu rivayetleri doğru sanmışlardır. Böyle sözlerle kesin olan bir şeyden dönülemez."³

Keza Ebu Ca'fer Muhammed ibn al-Hasan at-Tusî (385-460/995-1067) de Kur'an'da fazlalık veya eksiklik olduğu iddiasını batıl görmektedir: "Kur'an'ın aslından fazla olduğunu söylemek ittifakla batıldır. Eksik olduğunu söylemek de yine müslümanların mezhebine aykırıdır. Mezhebimizce de doğru olan budur. Yalnız Kur'an'ın birçok

1 Fussilet Suresi: 42

2 Hier Suresi: 9

3 as-Sâfi, s. 34-35

âyetlerinin eksik olduğu hakkında hass ve âmm tarafından çeşitli rivayetler nakledilmiş, yer yer bundan misaller verilmiştir. Bunların hepsi ilim ifade etmiyen âhâd rivayetleridir. Evlâ olan bu gibi rivayetlerden kaçınmak, bunlarla meşgul olmamaktır. Çünkü bunları tevil etmek mümkündür. Bu rivayetler doğru olsaydı bile yine iki kapak arasında bulunanın sıhhatine zarar vermezdi. Çünkü iki kapak arasında bulunanların doğru olduğu bilinmektedir. İmamlardan hiçbiri buna itiraz etmemiştir¹.

Kıraat ve Tefsirde Tahrif iddiaları:

Tahrif iddialarının Kur'ân'ı kökünden güvenilir bir kitap haline sokacağı, Hz. Osman mushafı yerine geçecek bir mushaf olmadığı anlaşılınca bu kez Osman metninin sıhhatine; değişmenin Kur'ân'ın metninde değil kıraat ve tefsirinde olduğuna hükmedilmiş ve Kur'ân kıraetinin tahrif edildiği hakkında da acaip rivayetler ortaya atılmıştır. Fakat bu kıraetlerin ibadetlerde değeri yoktur. İbadette sünnî kıraetiyle şîî kıraeti aynıdır. Yalnız bu kıraetler gözetilen imamın kıraetine birer hazırlık sayılabilir.

al-Kummi'nin rivayetine göre İmam Ca'fer² « هذا كتابنا ينطق » al-Kummi'nin rivayetine göre İmam Ca'fer² « هذا كتابنا ينطق » 2 âyetini “Kitap konuşmaz, onunla konuşulmaz. Kitabın sözleriyle konuşan Allah'ın Elçisidir. « هذا بكتابنا ينطق عليكم بالحق » şeklinindedir, fakat tahrif edilmiştir” demiştir³. Birçok yerlerde ümmet کنتم خير أمة (أمة) kelimesi e'imme (أئمة) şeklinde okunmuştur: « أُخْرِجَتِ النَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ » 4 âyetinde Ebu Avbdillah: “Emîru'l- mü'minin Hüseyin ibn Ali'yi öldürenler mi hayırlı ümmet?” demiş ve asıl âyetin “ کنتم خير لكن الله ” şeklinde indiğini söylemiştir⁵. “ يا أيها الرسول ، (في على) ” 6 den sonra “ يشهد بما أنزل اليك

1 at-Tibyân, I. 3

2 Câsiye Suresi: 29

3 Goldziher, Mezâhibu't-Tefsîr, s. 306.

4 Âl-i İmran Suresi: 110

5 Tefsîru'l-Kumûnî, I.10

6 Nisa Suresi: 166

« بلغ ما نزل اليك » den sonra (في على) kelimesi ilâve edilerek okunmuştur. Nisa Suresinin 16 ncı, Şuarâ Suresinin 227 nci, En'am Suresinin 93 ncü âyetlerine (آل محمد حقهم) ibaresi eklenerek okunmuştur: « ان الذين كفروا وظلموا (آل محمد حقهم) لم يكن الله ليغفر لهم » « وسيعلم الذين ظلموا (آل محمد حقهم) أى منقلب ينقلبون » « ولوترى الذين ظلموا (آل محمد حقهم) فى غمرات الموت »²

Bu gibi uydurmaları kabul etmiyen ciddî şîa bilgileri, kırâet-i seb'a veya aşere hakkındaki rivayetleri de sahih görmemektedirler. Onlara göre Kur'an bir tek harf üzerine inmiştir. Kırâet farkları, ravilerin okuyuş farklarından doğmuştur. Bu konudaki âhâd haberleri kabule şayan değildir. Çünkü bu hususta imamlardan gelen bir haber yoktur³.

Kur'an'ın Zahir ve Bâtını:

İmamiyye de sufiyye gibi Kur'an'ın zahir ve bâtin manası bulunduğunu söyler. Bu hususta sağlam hadisler mevcudolduğuna göre buna kimsenin itirazı olamaz. Ancak imamiyye, bu konuda aşırı tevellere gider, çelişik düşünceler ileri sürer. Onlara göre Allah Kur'an'ın zahirini tevhid, nübüvvet ve risalete çağırmaya; batınını da imamet, velâyet ve buna bağlı şeylere çağırmaya has kılmıştır⁴. Aynı âyetin birbirine zıd çeşitli tevelleri olabilir. Hattâ bir âyetin başı bir şey, sonu da başka bir şey hakkında inmiş olabilir. Kur'an'ın her devre mahsus manası vardır. Zamanın değişmesiyle Kur'an'ın manası tazelenir. Zira bâtin, batının bâtin; zahir, zahirin zahiri vardır⁵.

Verilen manalar birbirinden ne kadar uzak olursa olsun, imamiyye bu iki mana arasında mutlaka bir irtibat kurmağa çalışır. Kur'an'ın hem zahir, hem de batın manası yalnız Ehli Beytten gelir. Ehli Beyt Kur'an'ın iki manasını da bilirler. Başkaları ise değil bâtin, zahirin bile birçoğunu bilmezler. Ehli Beytten gelen manayı, anlaşılmasa dahi kabul etmek gerekir. Ehli Beyti seven, İlmini onlardan alan kimsenin de

1 Maide Suresi: 67

2 Tesîru'l-Kummî, I. 10-11

3 al-Ayyaşî Muhammed İbn Mes'ud ar-Rasulî neşri, I.9

4 at-Tefsîr va'l-Mufessirun, II. 28

5 as-Sâfi, s. 17

göre Kur'ân'ın üçte biri Ali evlâdı, üçte biri onların düşmanları, üçte biri de farzlar ve hükümler hakkında inmiştir¹. Fakat Muhammed ibn al-Murtazâ gibi ciddî bilginler, âyetlerin manasını böylesine daraltmanın karşısındadırlar².

İmamiyyeye göre Allah'ın kendisinden çoğul zamiriyle (biz) şeklinde bahsedişinin nedeni, peygamberi ve imamları da kendi nefesine katmış olmasıdır. Bazan da bu çoğul zamiriyle yalnız imamlar kastedilmiştir. Meselâ: « *Bize zulmetmediler, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı* »³ âyetlerinde Muhammed Bakır'dan şu tefsir nakledilir: «Allah zulmedilmekten münezzehtir. O, bizi kendisine kattı, bizim zulme uğramamızı, kendisinin zulme uğraması, bizim sevilmemizi de kendisinin sevilmesi kabul etti . . . . . »⁴

İmamiyye bu tür tefsirleri mecaz kabul ederler ama bunların mecazla ilgisi yoktur. Gerçek mananın kastedilmesi mümkün olmadığı zaman mecaza gidilebilir. Gerçek mana mümkün iken mecaza gidilmez. onlar, böyle zoraki tevillerle Allah'ın, kendisine izafe ettiği rıza, ğinâ, fakr gibi şeyleri hep imama bağlı sanmışlar; bunları imama itaat, imamın rızası, imamın ğinası, imamın fakrı saymışlardır⁵.

Kur'ân-ı Kerimde müphem (belirsiz) lâfızlar vardır. Şia bu lâfızları kendi açlarından tefsir ederler. Meselâ « *يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا* »⁶ : *Ah keşke Resulün yoluna gitseydim* »⁶ sözünü söyleyen, « *يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ عَلِيًّا وَلِيًّا* »⁷ : *Ah keşke Resul ile beraber Ali'yi de velî edinseydim* » demek istemiştir.

« *يَا لَيْتَنِي لَمْ اتَّخَذْ فُلَانًا خَلِيلًا* »⁷ : *Keşke ben falanı dost edinmeseydim* »⁷ âyetindeki falan (as-sânî) yani Ömer'dir. Osman yazısı, aslında açık olan bu ismi kapalı bir sözcükle değiştirmiştir. « *ان هذا القرآن يهدي* »

1 Ebu'l-Kasim al-Hüvi. al-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'ân, I. 194-195, Necf 1385/1966

2 Bkz. as-Sâfi, s. 6

3 Bakara Suresi: 57

4 Mir'âtu'l-Envâr ve Mişkâtu'l-Esrâr, s. 39, 1303.

5 at-Tefsir va'l -Mufessirun, I. 34

6 Furkan Suresi: 27

7 Furkan Suresi: 28

Bu Kur'ân en doğru olana iletir"¹ âyetindeki lilleti, (imam) diye tefsir edilmiş. (يهدى الى الامام) imama iletir) denmiştir². Ali ve evlâdına karşı görülen şahıslar bazan falan diye bazan da alay ifade eden sözlerle belirtilir. Meselâ Ebubekir için حَبِشْرُ (kısa), Osman için نَعَثَلُ (uzun sakallı), Ömer için زَرَبِقُ (mavi gözlü) derler veya bunlar için (al-avval, as-sânî, as-sâlis) tabirlerini kullanırlar. Şeytan sözü geçince (as-sânî) lâfiyle tefsir ederler. Bu suretle Ömer'in şeytan olduğuna işaret etmiş olurlar³.

«ومن الناس من يقول آمنا بالله وباليوم الآخر»⁴ âyetini as-Sâfi şöyle tefsir der: "İbn Ubeyy ve ashabı; birinci ve ikinci gibi. Onların, kalblerin mühürlenmesini gerektiren küfrü artmış münafıklardan yana olması gibi. Özellikle Emiru'l-mü'minin Aleyhisselâmın hilâfet ve imamete nasbı sırasında yaptıkları işlerle nifaka girdiler."⁵ Sâd Suresinin 28 nci âyeti şöyle tefsir edilir:

«ام نجعل الذين آمنوا وعملوا الصالحات (امير المؤمنين عليه السلام واصحابه) كالمفسدين في الارض (حبر وزريق واصحابها) ام نجعل المتقين (امير المؤمنين ع واصحابه) كالفجار (حبر ودلام واصحابها)»⁶

Nur Suresinin 39 ncu âyeti şöyle tefsir edilir: «والذين كفروا اعمالهم كسراب بقية يحسبه الظمان ماءً. حتى اذا جاءه لم يجده شيئاً ووجد الله عنده فوفاه حسابه والله سريع الحساب. او كظلمات (فلان وفلان) في بحر لُجى يغشاه موجٌ (يعنى فلاناً) من فوقه موجٌ من فوقه سحاب ظلمات بعضها فوق بعض (معاوية ويزيد وفتن بنى أمية) اذا اخرج يده (في ظلمة فتنهم) لم يكدرها ومن لم يجعل الله له نوراً فما له من نور (يعنى اماماً من ولد فاطمة

1 İsrâ Suresi: 9

2 al-Kâfi, I. 216

3 Bkz. Tefsîru'l-Kummî, II. 115, Necf, 1387

4 Bakara Suresi: 6

5 as Sâfi, s. 60

6 Tefsîru'l-Kummî, II. 234

. İnkâr edenlerin işleri, engin çöllerdeki serap gibidir. Susayan onu su zanneder, fakat oraya geldiğinde hiçbir şey bulamaz, orada Allah'ı bulur. O da onun hesabını görür. Allah çabuk hesap görendir. Veya (falan ve falandan oluşan) engin denizin karanlıklarına benzer, ki onun üstünü dalga (yani falan), onun üstünü de dalga, onun üstünü de bulut örter. Birbiri üstüne yığılmış karanlıklar (Muâviye, Yezid ve Ümeyye oğullarının fitnelerinin karanlıkları). Adam (onların fitnelerinin karanlığında) elini çıkarsa az daha onu da göremez olur. Allah bir kimseye nur vermedikten sonra o nereden nur bulacak (yani Allah bir kimseye Fatıma evlâdından bir imam vermedikten sonra artık o kimse kıyamet gününde ışığı altında yürüyeceği bir imam bulamaz)"¹.

« و اوحى ربك الى النحل ان اتخذى من الجبال بيوتا و من الشجر و مما يعرشون » Burada Nahl Ehli Beyt, dağlardan ev edinme; Araplardan taraftar edinme; ağaçlardan ev edinme; acemden taraftar edinme; çatılan asmalardan (damdan) ev edinme de mevaliden taraftar edinme demektir. Arının karınlarından çıkan çeşitli renkteki içki de, Ehli Beytten çıkan ilimdir³.

Şimdi de Nur Suresinin 35 nci âyetine bakalım: « كَشَاةِ » al-mışkât Fatımadır. « فيها مصباح المصباح » al-misbâh Hasan ve Hüseyin'dir. « فى زجاجة الزجاجه كأنها كوكب درى » sanki Fatıma, dünya kadınları arasında inci gibi parlayan bir yıldızdır. « يوقد من شجرة مباركة زيتونة » mübarek ağaç İbrahim'dir. « لا شرقية ولا غربية » ne yahudilik, ne de hıristiyanlıktır. « يكاد زيتها يضيئى » Ondan ilim fışkırır. « ولو لم تمسه » Allah « يهدى الله لنوره من يشاء » İmamdan sonra imam. « نار نور على نور » الم تركيب⁴ "ضرب الله مثلاً كلمة طيبة كشجرة طيبة اصلها ثابت وفرعها فى السماء تؤتى

1 Tefsiru'l Kummi, II. 106

2 Nahl Suresi: 69

3 Tefsiru'l-Kummi, I. 387

4 Tefsiru'l-Kummi, II. 130.

أكلها كل حين باذن ربها ويضرب الله الامثال للناس لعلهم يتذكرون.¹
ومثل كلمة خبيثة كشجرة خبيثة اجتثت من فوق الارض ما لها من قرار.

Muhammed Bakır bu âyetteki temsili şöyle açıklıyor: “Şecere (ağaç), Allah’ın Resulü (s.a.v.) dir. Şecerenin ashı (kökü), onun nesebidir ki Haşim oğullarında sabittir. Şecerenin fer’i Ali ibn Ebi Talib’dir. Şecerenin dalı Fatıma (a.) dir. Meyvası Ali ve Fatıma’dan olan imamlardır. Yaprakları da onların taraftarlarıdır. Bizim şiamızdan bir mü’min ölünce bir yaprak düşer, bir mü’min doğunca bir yaprak açar. Bu şecerenin, Rabbin izniyle ürünlerini vermesi”, imamların her hac ve ömre sıralarında verdikleri helâl ve harama dair fetvalara işaretler. “Yerden koparılmış, köksüz kötü bir ağaca benzeyen çirkin söze gelince: “Kâfirler böyledir. Onların amelleri göğe çıkmaz. Ümeyye oğulları da böyledir. Onlar ne mecliste, ne de mescidde Allah’ı anmazlar, pek azı müstesna onların da amelleri göğe çıkmaz.”²

Rahman Suresinin tefsirinde bu mezhep taassubu daha gülünç bir hal alır. Allah’ın kudret ve azametini gayet güzel bir biçimde anlatan bu surede âyetler arasında « فبأى آلاء ربكما تكذبان » *Öyleyse Rabbinizin hangi nimetini yalanlıyorsunuz?*” âyeti tekrar edilir. Burada hitap edilen iki zümre, insanlar ve cinlerdir. Fakat imamiyye tefsirine göre zahirde hitap insanlara ve cinlere ise de batında falan falan (Eubekir ve Ömer)adır. « فبأى آلاء ربكما تكذبان » ise “Ey iki kişi, Allah’ın iki nimetinden hangisini yalanlıyorsunuz, Muhammedimi Ali’yi mi?” demektir. Üçüncü âyette « خلق الانسان » daki insan Ali’dir. Yedinci âyetteki “al-mîzân” Ali’dir. Mizana karşı gelmemek (dengeyi bozmamak) emredilmiştir. “al-maşrikayn: iki meşrik) ile Muhammed ve Ali, “al-mağribeyn: iki mağrib” ile Hasan ve Hüseyin kastedilmiştir. « *مرج البحرين يلتقيان. بينهما برزخ لا يبغيان* »: *İki denizi salıverdi, birbirine kavuşuyorlar;; aralarında bir engel vardır, birbirlerine tecavüz etmezler*”. Ali ve Fatıma iki derin denizdir. Hiçbiri diğerine tecavüz etmez. « *الؤلؤ والمرجان* »: *İnci ve mercan*” da Hasan ve Hüseyin’dir³.

1 İbrahim Suresi: 24-26

2 Tefsiru’l-Kummî, I. 369

3 Aynı eser, II. 344.

Kur'ân'da üzerine yemin edilen «التين والزيتون» a gelince: at-tîn: Hz. Peygamber (s.a.v.), az-zeytûn: Emîr'l-mü'minin (a.), tûr-i sînîn: Hasan ve Hüseyin (ikisine de selâm olsun), al-beledü'l-emîn de imamlardır¹.

Âhirette "Allah'ın lâ'neti zalimlere olsun² diye bağırarak müezzîn Ali'dir³ "Büyük hac günü Allah'tan ve Resulünden insanlara ezân"⁴ âyetindeki ezân da Ali'dir⁵.

Kur'ân'da geçen "al-âyât" Ali ve imamlar⁶, "al-kelime" de Ali'dir. «بحرفون الكلم عن مواضعه»: Kelimeyi yerlerinden değiştiriyorlar"⁷ âyeti, Ali'nin haklarını gasb edenleri anlatmaktadır. Hasılı her yerde kelime lâfzı Ali diye tefsir edilmiştir. Ali «كلام الله الناطق»: Allah'ın konuşan sözüdür"⁸. «الم. ذلك الكتاب» daki kitap da Ali'dir. «ان في ذلك ان في ذلك» de al-mutevissimûn: imamlar, as-sebîl ise mukîm (kalkacak imam)'dır⁹. «صراط الذين انعمت عليهم» de in'am edilenler Ali'nin şiası, gazab edilenler an-nassâb (Ali'nin yerine başkalarını halefe yapanlar), ad-dâllin de imamı tanımayan şek ehlidir¹⁰. «فإمّا يأتينكم»¹¹ âyetinde hudâ, Ali'dir. as-Sıratu'l-mustakîm de yine Ali'dir¹².

İmamları övmek için gülünç rivayetler ortaya atılmıştır: Hz. Hüseyin'den nakledilen bir hadise göre Âdem (a.) Arşa bakınca Arş'ın sırtında temiz aynada yansıyan imamların ruhlarını gördü. Bu karartıların neler olduğunu Allah'tan sordu. Allah buyurdu ki:

1 Aynı eser, II. 429.

2 A'raf Suresi: 44.

3 Tefsiru'l-Kummi, I. 231.

4 Tevbe Suresi: 3.

5 Tefsiru'l-Kummi, I. 231.

6 Tefsiru'l-Kummi, I. 309.

7 Maide Suresi: 13.

8 Mezahibu't-Tefsiri'l-İslâmiyy, s. 331.

9 al-Kâfi, I. 218.

10 as-Sâfi, 55-56.

11 Bakara Suresi: 38.

12 al-Ayyâşi, at-Tefsir, I. 41-42; Muhammed ibn al-Hasan at-Tüsî, at-Tıbyan fi Tefsiri'l-Kur'an, I. 40, Tahran, 1376/1957; as-Sâfi, 54-55.

— Ey Âdem, bunlar en üstün yaratıklarımın ruhlarıdır. Bu Muhammed (s.a.v.) dir, Ben işlerimde al-hamid ve al-mahmûdum. Ona ismime eş bir isim verdim. Bu da Ali'dir. Bende al-aliyyu'l-azîm'im¹

Allah, meleklere Âdem'e secde etmelerini emretmişti. Çünkü onun sulbünde Hz. Peygamber (s.a.v.) in ve onun masum Ehli Beytinin nurları vardı. Secde Allah için ibadet, onlar için ta'zim, Âdem için itaat oldu².

İmamiyye tefsirlerinde Hz. Peygamberden yıllar sonra vukubulmuş olaylar, âyetlere nüzul sebebi gösterilir. Gûya fazla mal yağmanın zararlarını söyleyen Ebu Zerr'i, Hz. Osman Rebze'ye sürmüş, Ebu Zer bu olaya ses çıkarmamış ve Hz. Peygamber'in, bu olayın vukubulacağını daha önce kendisine söylediğini ve olayın vukuu sırasında susmasını tenbih ettiğini « أولئك الذين اشتروا الحياة الدنيا بالآخرة فلا يخفف عنهم »
« Onlar ki âhîret karşılığında dünya hayatını satın aldılar, işte onlardan azap hafifletilmeyecek ve onlara yardım edilmeyecektir »³ âyetinin, kendisiyle Osman hakkında indiğini söylemiştir⁴.

al-Kâfi, Nisa Suresinin 51 nci âyetinin, tefsirinde Nisa Suresinden dört âyetin, Peygamber'in vefatından sonra sahabenin takınacağı tavır hakkında nazil olduğunu, fakat sahabe ve ümmetin, Ali ve evlâdına hasetleri yüzünden bu âyetleri inkâr ettiklerini söylüyor⁵.

Şiadan başkasına her şey haram: Şia kitaplarına göre İmam Ca'fer-i Sadık « ان الارض لله يورثها من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين »
:Arz Allah'ındır, onu kullarından dilediğine verir, sonuç Allah'tan korkanlarındır.⁶ âyetinde şöyle demiş: "Müttakiler biziz, yani Ali ve evlâdı olan imamlar. Dünyada bulunan her şey bize ve taraftarlarımıza helâl, başkasına haramdır."⁷

İmamiyye müfessirleri, mehdînin zuhurunu da Kur'ân'da görmüşlerdir:

1 as Sâfi, s. 78.

2 Ayn.

3 Bakara Suresi: 86.

4 as Sâfi, s. 112-113.

5 al Kâfi, II. 158.

6 A'raf Suresi: 128.

7 al Vaşi'a s. 40.

İmam Muhammed Bakır'dan rivayet edilen bir söze göre Allah'ın Âdem'den bu yana gönderdiği her peygamber, tekrar dünyaya dönüp emiru'l-mü'minin(mehdi, beklenen imam)e yardım edecektir. Bu husus, şu âyette açıklanmıştır: «*لَتُؤْمِنَنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرَنَّهُ*: *Ona elbet inanacaksınız, ve ona elbet yardım edeceksiniz*»¹ Buradaki zamir, emiru'l-mü'mininini kasdetmektedir. Sonra Allah onlara: *قال أقررتم وأخذتم على ذلك اصرى* : *Bunu ikrar ettiniz mi, bu konuda ağır yükümü üzerinize aldınız mı?*” dedi. “*İkrar ettik*” dediler². Burada peygamberlerin söz verdikleri yardıma, peygamberlerin Ali'ye yapacakları yardım da dahildir. Her peygamberin ona yardım etmesi gerekir. Bu da ancak onların ikinci kez dünyaya gelmesiyle olur. O halde gizli imam, peygamberler safına dahildir.

«*De ki gördünüz mü, eğer suyunuz çekilse size kim su getirecek?*»³ âyeti, “İmamınız kaybolunca onun gibi bir imamı size kim getirecek?” diye tefsir edilmiş⁴, âyette suyun çekilmesi, imamın gizlenmesi şeklinde anlaşılmıştır. Bu âyet, imamın gizlenmesini anlatıyor. Dünyaya ikinci kez dönüşünü de:

“*Onlara söz verdiğimiz azabın bir kısmını sana gösteririz veya seni öldürürüz, nasıl olsa onların dönüşü bizedir. Sonra Allah yaptıklarını görmektedir*”⁵ “*De ki: Hak geldi, artık batıl bir şey gösteremez, bir şey getiremez*”⁶ “*Elbet biz hem dünya hayatında, hem de şahidlerin kalkacağı günde elçilerimize ve inananlara yardım eaeriz.*”⁷ “*Yok ettiğimiz köy halkının, bize dönmeleri imkânsızdır*”⁸. “*Andolsun ki biz Zikir'den sonra Zebur'da arza salih kullarım varis olacak diye yazmıştık.*”⁹ âyetleri delâlet etmektedir.

«*Eğer onlardan azabı sayılı bir süreyye ertelese, onu tutan nedir diyecekler*”¹⁰

1 Âl-i İmran Suresi: 81.

2 Tefsiru'l-Kummî, I. 106-107.

3 Mülk Suresi: 30.

4 Tefsiru'l Kummî, II. 379.

5 Yunus Suresi: 46.

6 Sebe Suresi: 49.

7 Ğafir Suresi: 51.

8 Enbiya Suresi: 95.

9 Enbiya Suresi: 105.

10 Hud Suresi: 8.

âyetinde *أمة معدودة*: *belli süre*”, kaimin (kalkacak imamın) ashabı olarak tefsir edilmiş ve ric’atı sırasında imamı destekliyenlerin üşyüz küsür kişi olacağı söylenmiştir¹. İmamiyye tefsirlerinde cefr’a da önem verilir. Cefr, Ehl-i Beyte özgü bir ilim kabul edilir². Âyetlere tatbik edilerek çeşitli anlamlar çıkarılır.

İmamiyye tefsirlerinde âhiret hakkında, son zamanda mehdinin tekrar dünyaya dönüşü şeklinde bir anlayış da vardır. Uhrevî cihaz temelinden kaydırılıp dönecek imama verilir. Âhirette arzın, Rabbın nuriyle nurlanması, kalkan imamın nuriyle arzın nurlanması şeklinde tefsir edilir: « *وأشرق الأرض بنور ربها* : *Arz Rabbının nuriyle aydınlandı.*”³ âyetinde Ca’fer-i Sadık, babası Muhammed Bakır’dan şu tefsiri naklediyor:” Arzın rabbi, arzın imamıdır.

— O çıktığı zaman ne olur? dedim, dedi ki:

— İnsanlar artık güneşin ve ayın ışığına muhtacolmazlar, imamın nuriyle yürürler.”⁴

Görülüyor ki âhiret halini anlatan âyet, imamın kalkmasını tasvir ediyormuş gibi yorumlanmış ve böylece âhiret inancı mihrakından sapıtılmıştır.

Huruf-i mukattaa üzerinde ebced hesabına, mantık oyunlarına dayanarak acaip teviller yapar, Hüseyin’in kıyamını Abbas oğullarından birinin kıyamını, son zamanda imamın ne zaman kalkacağını bildiren işaretler bulurlar⁵.

Bu tür rivayetler özellikle ilk yazılan tefsirlerde yer almıştır. Fakat bugün ciddi bilginler, bunları reddetmektedirler. Böyle olunca da imamiyye ile sünniyye arasında Hz. Ali’nin hilâfet hakkına sahip oluşu gibi siyasi mesele dışında önemli bir itikad farkı kalmamaktadır. Yalnız şuna da işaret edelim ki ciddi bilginlerin reddine rağmen birçok batıl inançlar, şii halkı arasında yaşamaktadır.

Kelâmî meselelerde imamiyye, mu’tezileye çok yakın bir yol izlemiştir. Onlarla mu’tezile arasındaki ayrılık pek azdır. Bu yakınlık, bir-

1 Tefsiru’l-Kummi, I. 323.

2 al-Vaşi’a, s. 108

3 Zümer Suresi: 69.

4 Tefsiru’l-Kummi, II. 253.

5 Bkz. as-Sâfi, s. 57.

çok şîa bilginlerinin mu'tezile şeyhlerinden öğrenim görmüş olmalarından ileri gelmiştir. Hasan Askerî, Şerif Murtazâ, Ebu Alî at-Tabrasî ve daha başka şîa ileri gelenleri, elimizdeki tefsirlerinde itizal fikrine kaçarlar. Hattâ Şerif Murtazâ Emâlisinde Hz. Alî'yi mu'tezilenin başı yapmağa çalışır. Tabii bu itizal görüşü onların tefsirlerine de tesir etmiştir¹.

İmamiyenin fikhî bakımdan sünniyeden ayrıldığı başlıca meseleler:

Kur'ân tefsirinde fikhî bakımdan imamiyenin sünniyeden ayrıldığı başlıca meselerleri göstermekte yarar vardır. İmamiyye, abdestte çıplak ayak üzerine meshetmenin farz olduğunu söyler, mest üzerine meshi caiz görmezler. Zira onlara göre âyette « *و امسحوا برئوسكم* »² deniliyor. Ercul'ün, ru'ûs'tan sonra gelmesi, bu iki uç uzvun meshedilmesi gereğini gösterir. Ru'ûsa ve ercul'e şamil olan va'msahû'dan sonra ercul'ü kalkıp vücuh üzerine atfetmek, edebî bir söz için mümkün değildir.

« *فما استمتعتم به منهن فاتوهن اجورهن* » Onlardan yararlanmanıza karşılık onlara ücretlerini verin." Ayetini müt'a nikâhına (yani muvakkat evlenmeğe) delil sayarlar ve bu evlenmenin caiz olduğunu söylerler. Bunun yasaklandığı hakkındaki hadisleri sağlam görmezler. Onlara göre müt'a imanın rüknüdür. Bunu ömründe bir kere olsun uygulamayan kimse kâmil mü'min olamaz⁴ Peygamberlerin miras bırakabileceğine inanır, mirasta avl'i kabul etmezler. Faiz yasak olmakla beraber bunu helâl yapacak bazı çareler ileri sürerler. Buna benzer daha bazı ictehad ayrılıkları vardır.

Amelî Durum :

Bağdad'da önce şîi iken sünnî olan bir gencin anlattıklarına ve benim de bizzat Bağdad ve Necef'teki müşahedelerime göre şîa arasında dînî inanç ve tabikat şöyledir:

1- Dûâ: Şîaya mensup her fert oturur, kalkar "Ya Alî" ve "Ya ebâ'l-Hasan al-avnu mink: Ey Hasan'ın babası, yardım sendendir", "Ya ebâ'l-

1 at-Tefsîr va'l-Mufessîr, II. 25-26.

2 Maide Suresi: 6.

3 Nisa Suresi: 24

4 Bkz. as-Sûfi, s. 125; al-Vaşi'a s. 127.

ğays ğisnî ve ya Ali edriknî: Ey yardımcı bana yardım et, ey Ali bana yetiş”, “ya hâdırâ’ş-şeddât ya Ebâ’l-Hasan Ali: Ey dar zamanlarda yetişen, ey Hasan’ın babası Ali” gibi hitaplarla Hz. Ali’den istimdad ederler. Hz. Ali gibi öteki imamlardan da yardım isterler ve her birine ayrı özellikler verirler. Örneğin: Hz. Hasan’ı ziyaret etmenin vacib ve Beytullah’ı haccetmeğe bedel olduğunu söyler, onun adıyla yapılan duânın kabul edileceğine inanırlar. Abbas ibn Ali (r.a.) nin delileri ve bunakları iyi ettiğine inanırlar, şifa bulmak için çeşitli yerlerden kabrini ziyarete gelirler, adaklar adarlar. Adağını yerine getirmiyenin başına belâ geleceğine, fakir düşeceğine inanırlar. Ziyaret esnasında şöyle yalvarırlar: Ya Ebâ ra’sal-hârr, ya Ebâ’l-Fadl al-Abbâs, ya Kamera benî Hâşim: Ey sıcak başın babası, ey Fadl’ın babası Abbas, ey Haşim oğullarının ayı”. İki hasım, gerçeği isbat için Hz. Abbas’ın huzurunda yemin eder. Türbenin önüne oturur, Hak adına ve onun adına and içerler. Huzurunda yalan yere yemin edenin deli ve bunaklık gibi bir kötülüğe yakalanacağına inanırlar.

İmam Musa Kâzım’ı, “İhtiyaçların görüldüğü kapı” diye nitelerler. Onu ziyaret edenin dileği olur, derler. Türbesi, dileklerinin olması için her taraftan gelen ziyaretçilerle dolup taşar. Bu tür inançları orada bulunan görevliler de kuvvetlendirmeğe çalışırlar. Halkın dikkatini çekmek için imamlara özel sıfatlar verirler, onları ziyarete teşvik edici sözler söylerler. Tabii ne kadar ziyaretçi gelse hizmetlinin o kadar yararı vardır. Dileği yerine gelen kimse türbedara ya bir koç, ya da para verir. Adağını ona bırakır. Orada bulunan hizmetliler, ziyaretçilerden bir şeyler koparabilmek için riyakâr, sımtkan yüzle ziyaretçilerin etrafında dört dönerler. Hattâ bazan teberrük için ziyareti makbul olsun diye ziraretçiyi türbenin demir parmaklığına bağlarlar. Türbeleri ziyaret etmenin de kendine özgü âdâbı vardır:

Ziyaretçi, dış kapıdan eğilerek ve es-selâmu aleyke yâ seyyîdi ve ya mevlâyeye yâ hâdırâ’ş-şedâid ya Ebâ’l-Hasan Ali” diyerek girer. Kabre varan iç kapıya gelince kapıyı öper, eşiğin sol tarafına geçip eşiği öper, duâ eder, dilek diler, kendisini Allah’a yaklaştırmasını, kıyamet gününde kendisine şefaathçi olmasını imamdan ister. Kâbe etrafında döner gibi türbenin etrafında döner. Türbenin parmaklıklarına ellerini sürer, öper. Türbede namaz kılar. Fakat namazda kabri, arkasına veya yanına değil, önüne alarak kılar. İmamın kendisine imamlık yaptığına inanır. türbenin önünde namaz kılmak caiz değildir. Tabii namaz kılariken öteki ziyaretçiler önünden gelip geçerler.

Bir sıkıntı zamanında Hz. Ali'den istimdad ederler. Hz. Ali, sıkıntı ve belâları açan, belâları savan, dar zamanlarda yetişendir. Hasta şifa bulmak için, hamile kadın kolay doğurmak için Hz. Ali'den yardım ister.

2) Namaz: Şîaya göre secde yalnız temiz toprak üzerine yapılır. En temiz toprak, Kerbelâ toprağıdır. Onun için secde yerine kerbelâ çamurundan yapılmış, türbe dedikleri ufak bir şey koyar, onun üzerine secde ederler. Bu türbenin, Hz. Hüseyin'in kaniyle sulanmış toprak olduğuna inanırlar. Bu aynı zamanda Ca'feriliğın bir sembolüdür. Bunu ceplerinde taşırlar. Şayet bu yoksa bir yaprak veya toprak üzerine secde ederler. Bu toprak onlarca mukaddestir, ayakla çiğnenmez. Hattâ bu toprağın hastalıklara şifa olduğuna, acıları dindirdiğine inanırlar.

Cemaatle namaz kılariken akıl almaz bir bid'atleri daha vardır: Önde, imamın karşısında bülûğa ermemiş bir çocuk oturur, "Allahu ekber" der, cemaat namaza başlar. Çocuk "Allahu ekber" der, cemaat rükû ve secdeye gider. Cemaat, bu çocuğın verdiği komutlarla namazı kılar. Yalnız Necef'te dikkat ettim, cemaat namaz kılariken bu çocuk elleriyle oynuyor, bir şeyler yapıyordu. Ayrıca yazın şiddetli sıcaklarda imamın önünde bir adam durur, yelpaze ile imamı serinletmeğe çalışır. İmamıyyeye göre de namaz beş vakittir. Fakat bazı hadislere dayanarak öğle ile ikindiye; akşamla yatsıyı birlikte kılarlar. "Beş vakit kılmak efdaldir. Fakat iş güç sahiplerine kolaylık olsun diye beş namazı üç vakitte kılmayı tercih ediyoruz" diyorlar.

3) Zekât: Zekât nasıl toplatılır ve dağıtılır? Şüilere göre zekâtı bizzat mal sahipleri fakirlere verilmesi caiz değildir. Mal sahibi, zekâtını âlimlerden birine verecek, o da bunu fakirlere dağıtacaktır. Çünkü âlim, fakirlere daha iyi bilir. Irak, Kuveyt, İran, Pakistan, Arap Körfezi emirlikleri ve diğer İslâm ülkelerindeki şüilerden toplanan zekâtlar, dağıtılmak üzere Necef'teki şii âlimlerine getirilir. Gelen zekât miktarı, adaletle dağıtılsa, bütün yoksulların önemli ihtiyaçlarını karşılayacak derecede çoktur. Acaba bu paralar fakirlere kâyikiyle dağıtılır mı? Hayır. Biraz zekât alıp ihtiyaçlarını karşılamak için gelen fakirler, bu âlimler tarafından asik suratla karşılanır ve eli boş döndürülür. Bu paraların çoğu, muhterem şehirlerin kendi ailelerine ve yakınlarına sarf edilir. Bu âlimlerden hangisinin evine gitseniz büyük konfor içinde yaşadıklarını görürsünüz. Her evin bir yüzme havuzu vardır. Yazın, kadın erkek, çoluk çocuk burada yüzerler. Yemeleri, içmeleri gayet lükstür. Her birinin en güzel markadan

özel otomobili vardır. Zira muhteremleri yaya camie gidemez, yaya yürümek, hazretin şerefine yakışmaz. Peki bu köşkleri, arabaları, bu lüks hayatı nereden buldular? Kendi alın teriyle mi kazanıp satın aldılar bunları? Kendilerinin din ticaretinden başka bir sanatları var mı? Hayır. Onlar, gelen zekâtla bu lüks hayatı sürdürürken, zekâtın asıl müstahikleri fakirlikten inlemektedirler. İmamlardan sonra müslümanların halifesi olduklarını iddia eden bu adamlar, neden beytülmalin lâmbasını, kendi özel işlerinde yakmayan, müslümanların bir iğnesi dahi kendi zimmetine geçmesin diye titreyen Hz. Alî gibi hareket etmezler? Zekâtı zimmetine geçiren, nasıl imamın halifesi olduğunu iddia edebilir?

Not: Bu sözler, bizzat Bağdat'lı, önce şii iken sonra sünnî olan gencin sözleridir? Özetle tercüme edilmiştir.